

Niveau Eerste Taal als Voorspeller voor Niveau Tweede Taal bij Tweejarigen

Masterthesis

Universiteit Utrecht

Masteropleiding Pedagogische Wetenschappen

Masterprogramma Orthopedagogiek

M. W. Röttger (3810712)

Thesis begeleider: Ora Oudgenoeg-Paz

Tweede beoordelaar: Susanne Brouwer

Datum: 09-06-2015

Voorwoord

Voor u ligt het eindresultaat van mijn masterthesis met als titel “Eerste taalniveau als voorspeller voor het niveau van de tweede taal bij tweejarigen”. Dit onderzoek heb ik gedaan ter afsluiting van mijn master orthopedagogiek, werkveld leerlingenzorg aan de universiteit van Utrecht. Het is een onderzoek naar het niveau van de moedertaal bij tweetalige kinderen als voorspeller voor het niveau van de tweede taal op tweejarige leeftijd.

Toen ik in het begin van het masterjaar te horen kreeg dat ik mocht meewerken aan het VLOT onderzoek en hierbij helemaal zelf mocht bedenken waar ik specifiek onderzoek naar wilde doen vond ik dat erg leuk. Ik wilde graag iets onderzoeken dat een bijdrage kan leveren aan wat er tot nu toe bekend is over tweetaligheid. Het onderwerp tweetaligheid vind ik erg interessant, maar is daarbij ook heel breed. Ik houd van een uitdaging en heb daarom gekozen een uitgebreide vraag te onderzoeken met daarbij een aantal sub vragen. Ik wilde een zo goed mogelijk beeld krijgen van de relatie die ik had gevonden binnen de literatuur en de vragen die daar nog over bestonden.

Het doen van dit onderzoek was een leerproces voor mij. Het was de eerste keer dat ik kwantitatief onderzoek ging doen en dit bracht een hoop vragen en leerpunten met zich mee. Ook het doen van data verzameling en het verwerken en interpreteren van de verkregen data heeft mij veel geleerd. Door de uitgebreide vraag die ik wilde beantwoorden is het ook een hele uitdaging geweest om alles zo concreet maar ook volledig mogelijk te beschrijven. Nu is dit het eindresultaat en daar ben ik trots op. Ik wens u veel leesplezier.

Ik wil graag mijn scriptiebegeleidster Ora Oudgenoeg-Paz bedanken voor haar feedback en begeleiding gedurende het onderzoek. Haar tips en meedenken tijdens mijn onderzoek hebben er mede voor gezorgd dat dit het eindresultaat is geworden. Ik kon altijd met mijn vragen bij Ora terecht, waar ik haar heel dankbaar voor ben. Zij hielp mij geduldig verder op de momenten dat ik vastliep of dacht mee wanneer ik de resultaten lastig vond om te interpreteren. Voor het uitvoeren van de analyses zijn verschillende consultatiebureaus benaderd in regio Utrecht en West-Brabant. Ik wil deze consultatiebureaus en de gezinnen die hebben meegewerkt aan het onderzoek hartelijk bedanken voor hun medewerking.

Marloes Röttger

Nieuwegein, 9 juni 2015

Samenvatting

Het huidige onderzoek is gericht op de vraag of bij tweetalige kinderen het moedertaalniveau het niveau van de tweede taal voorspelt op tweejarige leeftijd en welke factoren dit verband modereren. Dit verband kan worden gemodereerd door etniciteit, SES van het gezin of taalaanbod in de moedertaal. Er werd voor 36 kinderen (19,40% moedertaal Turks; 38,90% moedertaal Marokkaans-Arabisch; 41,70% moedertaal Tarifit-Berbers) door de ouders een vragenlijst ingevuld over de productieve woordenschat in de moedertaal en in het Nederlands. Ook werd een interview bij de ouders afgenomen over het taalaanbod. Uit de resultaten blijkt dat het niveau van de moedertaal geen significante voorspeller is voor het niveau van de tweede taal, er is echter wel sprake van een negatieve trend. Meer taalaanbod in de moedertaal lijkt gerelateerd aan een minder goed niveau van het Nederlands. Er is geen moderatie-effect gevonden van etniciteit en taalaanbod op het verband tussen het moedertaalniveau en niveau van de tweede taal. Er is een moderatie-effect gevonden waarbij hoge SES lijkt te zorgen voor een positief verband tussen moedertaalniveau en niveau van de tweede taal. Er kan hieruit echter geen conclusie worden getrokken, omdat dit effect beïnvloed lijkt te worden door extreme waardes. De bevindingen uit het huidige onderzoek kunnen bijdragen aan de kennis over taaloverdracht bij tweetalige kinderen en welke factoren hierbij een rol kunnen spelen. Implicaties van het huidige onderzoek en suggesties voor vervolgonderzoek worden besproken.

Trefwoorden: moedertaal, tweede taal, etniciteit, SES, taalaanbod

Abstract

This study focused on the question whether level of the first language is a predictor of the level of the second language at age two for bilingual children and which factors moderate this relation. This relation can be moderated by ethnicity, SES or language input. For 36 children (19.40% first language Turkish; 38.90% first language Moroccan-Arabic; 41.70% first language Tarifit-Berbers) a questionnaire was completed by the parents about the productive vocabulary in the first language and in Dutch. Also an interview with the parents about language input was conducted. The results show that level of the first language is not a significant predictor of the level of the second language, although there is a negative trend. More language input in the first language seems to be related to a lower level in Dutch. No moderating effect is found for ethnicity and language input on the relation between the level of the first and second language. A moderating effect is found for a high SES which seems to

cause a positive relation between the level of the first and second language. However no conclusion can be drawn about this moderating effect on the relation, because this effect seems to be influenced by extreme values. The findings of this study can contribute to the knowledge about language transfer in bilingual children and the factors which may play a role in this relation. Implications about the current study and suggestions for future research are discussed.

Keywords: first language, second language, ethnicity, SES, language input

Niveau Eerste Taal als Voorspeller voor Niveau Tweede Taal bij Tweejarigen
Veel meertalige leerlingen in Nederland, met name van allochtone

minderheidsgroepen, beginnen het basisonderwijs met een taalachterstand die vervolgens niet meer wordt ingehaald tijdens de schoolloopbaan (Gijsberts & Hartgers, 2005). Er zijn echter ook meertalige kinderen die geen taalachterstand hebben of deze op jonge leeftijd inhalen. In principe zijn alle kinderen in staat twee talen te verwerven (Van Gelder & Visser, 2005), maar wat maakt dat het ene meertalige kind wel een taalachterstand ontwikkelt en de ander niet?

In de literatuur wordt gesproken over twee soorten meertaligheid (hierna tweetaligheid; Meisel, 2008). Simultane meertaligheid houdt in dat twee of meer talen vanaf het begin worden aangeboden en successieve meertaligheid dat een tweede taal pas wordt aangeboden wanneer de eerste taal tot een redelijk niveau is ontwikkeld (Appel & Vermeer, 2000).

Binnen de literatuur bestaat verschil in opvattingen over de manier waarop taaloverdracht plaatsvindt bij tweetalig opgevoede kinderen (hierna tweetalige kinderen; Appel & Vermeer, 2000; Bialystok, 2001; Schachter, 1992). Een opvatting stelt dat eerste taalontwikkeling de tweede taalontwikkeling in positieve richting voorspelt, waarbij wordt verondersteld dat voldoende ontwikkeling van de eerste taal zorgt voor een goede ontwikkeling van de tweede (Appel & Vermeer, 2000; Cummins, 1991; Bialystok, 2001; Gass & Selinker, 1992; Verhoeven, 2007). Een tegenovergestelde opvatting stelt dat tweede taalontwikkeling geen verband houdt met eerste taalontwikkeling, waarbij de ontwikkeling van beide talen wordt beïnvloed door andere factoren die betrekking hebben op de algemene taalontwikkeling (Appel & Vermeer, 2000; Bialystok, 2001; Gass & Selinker, 1992).

Uitgaande van de eerstgenoemde opvatting zijn gunstige condities nodig om te profiteren van de eerste taal (Appel & Vermeer, 2000). Uit de literatuur komen factoren naar voren, met betrekking tot sociaal-culturele factoren en taalcontact, die mogelijk de taaloverdracht beïnvloeden tussen de eerste en tweede taal (Appel & Vermeer, 2000; De Houwer, 2007; Hoff, 2006; Scheele, 2010; Scheele, Leseman, & Mayo, 2010a; Scheele, Leseman, Mayo, Elbers, & Messer, 2010b). De eerste factor is etniciteit (Appel & Vermeer, 2000; Scheele et al., 2010a). De twee grootste immigrantengroepen in Nederland komen uit Marokko en Turkije (CBS, 2014). Hierbij gaat het om de mensen van Marokkaanse afkomst die Marokkaans-Arabisch (hierna Arabisch) en Tarifit-Berbers (hierna Berbers) spreken en

om de mensen van Turkse afkomst die Turks spreken. Hieronder zal worden ingegaan op de etniciteit van deze groepen.

Verwacht wordt dat etniciteit Turks zorgt voor een betere ontwikkeling van de moedertaal, wat zorgt voor een sterker positief verband tussen de eerste en tweede taalontwikkeling (Appel & Vermeer, 2000; Scheele, 2010a). Bij Turks-Nederlandse immigranten wordt behoud van de moedertaal hoog gewaardeerd, bestaat er een sterke oriëntatie met de Turkse cultuur en is er voldoende toegang tot het Turks, door verschillende Turkse media (boeken, kranten, televisie; Backus, 2005; Gijsberts & Dagevos, 2009). Marokkaans-Nederlandse ouders hebben daarentegen door sociaal-culturele factoren (bijvoorbeeld laag opleidingsniveau en lage sociaal maatschappelijke positie) minder middelen beschikbaar voor het behoud van hun moedertaal (Crul & Doornik, 2003; Scheele, 2010b). Geletterde activiteiten met het kind zijn voornamelijk in het Nederlands (Scheele, 2010b). De condities lijken nog nadeliger te zijn voor Marokkaans-Nederlandse kinderen met Berbers als moedertaal (Scheele, 2010; Scheele, 2010a). Dit is een niet-schriftelijke taal (niet gebruikt in Marokkaanse onderwijs of media) en er is weinig toegang tot het Berbers (Rosenhouse & Goral, 2005). De eerste en tweede taal worden bij Marokkaanse kinderen vaak tegelijkertijd aangeboden. Hierdoor lijkt de ontwikkeling van beide talen los van elkaar te staan, waardoor wordt verwacht dat er voor de Marokkaanse etniciteit (Arabisch en Berbers) geen verband is tussen de eerste en tweede taalontwikkeling (Appel & Vermeer, 2000; Scheele, 2010a). Dit in vergelijking met Turks, waarbij de eerste taal vóór de tweede wordt ontwikkeld en er een sterker positief verband wordt verwacht tussen de eerste en tweede taalontwikkeling.

De tweede factor is sociaaleconomische status van het gezin (hierna SES; Appel & Vermeer, 2000; Gijsberts & Dagevos, 2009; Hoff, 2006; Scheele et al., 2010b). Verwacht wordt dat een hoge SES zorgt voor een betere ontwikkeling van de moedertaal, wat zorgt voor een sterker positief verband tussen de eerste en tweede taalontwikkeling (Hoff, 2006; Scheele et al., 2010b). Gezinnen met een hoge SES hebben over het algemeen een hoger opleidingsniveau, betere maatschappelijke positie en meer mogelijkheden tot hun beschikking om voldoende taal aan te bieden (Hoff, 2006; Scheele et al., 2010b). Er zijn meerdere mogelijkheden als het gaat om de gevolgen van een lage SES voor het verband tussen de moedertaal en tweede taal. Deze mogelijkheden zijn echter niet te scheiden, waardoor er geen eenduidige uitspraak kan worden gedaan over de verwachting van een lage SES op het verband. Bij gezinnen met een lage SES kan het zijn dat de kinderen ongeacht

hun SES wel een goed ontwikkelde moedertaal hebben, maar niet een goede tweede taal. Echter kan het ook zijn dat bij gezinnen met een lage SES er elders bronnen aanwezig zijn om bijvoorbeeld de tweede taal te ontwikkelen, maar niet de eerste taal. Daarnaast speelt etnische afkomst mogelijk een rol bij SES. In vergelijking met immigranten uit Marokko, hebben Turkse immigranten in Nederland over het algemeen een hoger opleidingsniveau (Crul & Doornik, 2003; Scheele et al., 2010b). Dit kan betekenen dat het effect van SES op het verwachte verband ook beïnvloed kan worden door etniciteit, waardoor een aanwezig effect mogelijk niet volledig toegeschreven kan worden aan SES.

De derde factor is taalaanbod in de moedertaal (hierna taalaanbod; Appel & Vermeer, 2000; De Houwer, 2007; Scheele et al., 2010b; Sénéchal & LeFevre, 2002). Verwacht wordt dat een hoog taalaanbod zorgt voor een betere ontwikkeling van de moedertaal, wat zorgt voor een sterker positief verband tussen de eerste en tweede taalontwikkeling (De Houwer, 2007; Hart & Risley, 1995; Hoff & Naigles, 2002; Huttenlocher, Vasilyeva, Cymerman, & Levine, 2001; Scheele et al., 2010b). Kinderen die veel taalaanbod krijgen, ontvangen vaak ook het soort taalaanbod waarvan wordt verwacht dat het de taalontwikkeling stimuleert (bijvoorbeeld samen lezen of gespreken over boeken voeren; Deckner, Adamson, & Bakeman, 2006; Hart & Risley, 1995; Hoff & Naigles, 2002). Weinig taalaanbod zou dan ook betekenen dat de talen minder goed kunnen ontwikkelen. Het kan echter ook zijn dat minder taalaanbod in de moedertaal betekent dat er meer taalaanbod in de tweede taal wordt gegeven, waardoor verwacht wordt dat er geen sprake is van een verband tussen de moedertaal en tweede taal of misschien zelfs een negatief verband.

In de besproken onderzoeken worden de opvattingen over taaloverdracht bij tweetalige kinderen besproken, maar er is nog weinig bekend over mogelijke factoren die hierbij een rol spelen. Daarom wordt in dit onderzoek de vraag beantwoord of bij tweetalige kinderen moedertaalniveau een voorspeller is voor het niveau van de tweede taal op tweejarige leeftijd en welke factoren dit verband modereren. Uit de literatuur komen drie moderators naar voren die het verband tussen de eerste en tweede taalontwikkeling mogelijk beïnvloeden. In dit onderzoek wordt daarom de volgende vraag ook beantwoord: Modereert etniciteit, SES en taalaanbod, het verband tussen het niveau van de eerste en tweede taal?

Methode

Participanten

De participanten waren 175 kinderen uit regio Utrecht en West Brabant (waarvan 38,90% meisjes). Op het moment van dataverzameling waren zij 15 tot 37 maanden oud

($M=26,59$; $SD=2,43$). De kinderen namen deel aan het validatieonderzoek “Taal voor kinderen” (Valideringstudie VLOT, Oudgenoeg-Paz & Leseman, 2014).

Voor dit onderzoek werd alleen data van 36 tweetalige kinderen uit het onderzoek gebruikt (waarvan 50% meisjes), in de leeftijd van 18 tot 37 maanden ($M=26,64$; $SD=2,80$). Zij hadden als moedertaal Turks (19,40%), Arabisch (38,90%) of Berbers (41,70%), en als tweede taal Nederlands. Eentalig opgevoede kinderen waren niet relevant voor de beantwoording van de onderzoeksvragen. Vrijwel alle kinderen waren op tijd geboren en voor zover bekend gezond. Eén kind was te vroeg geboren (zwangerschapsduur 33 weken), maar was voor zover bekend ook gezond.

Procedure

Data voor het huidige onderzoek werden verkregen vanuit gezinnen die werden geworven op verschillende consultatiebureaus. Deze gezinnen werden benaderd tijdens het tweejarig consult op het consultatiebureau. Bij de uitnodiging van het consult waren ze al op de hoogte gebracht van het onderzoek “Taal voor kinderen”, door middel van een informatiefolder. Met de gezinnen die meewerkten werd een huisbezoek gepland en tijdens het huisbezoek werd een interview van ongeveer 30 minuten met ouders gehouden over het taalaanbod. Ook werd door ouders een vragenlijst ingevuld over productie van de moedertaal en tweede taal van het kind. Aan het eind van het onderzoek kreeg het kind een informatief leesboek en ouders een folder met adviezen over taalstimulering en tweetalig opvoeden.

Meetinstrumenten

Moedertaalniveau. Moedertaalniveau werd gemeten door de Tweetalige Lexiconlijsten (Schlichting, 2006). De lexiconlijsten meten de productieve taal van een kind en werden ingevuld door ouders. Hierbij moesten zij aankruisen welke woorden op de lijst het kind al zei. De score werd berekend door het aantal aangekruiste woorden bij elkaar op te tellen en gaf aan wat het niveau van de productieve woordenschat in de moedertaal was. Voor de Arabische lexiconlijst was de scorering 0-253, voor Berbers 0-311 en voor Turks 0-271. De scores werden omgezet in z-scores, omdat de scorering van de vragenlijst verschilde per moedertaal. De betrouwbaarheid van de lexiconlijsten is hoog, maar er is beperkt validiteitsonderzoek uitgevoerd (Schlichting & Lutje Spelberg, 2009).

Niveau tweede taal. Niveau van de tweede taal (hierna Nederlands) werd gemeten door de N-CDI (verkorte vormen; Zink & Lejaegere, 2003). De N-CDI meet de productieve taal van een kind in het Nederlands en werd ingevuld door ouders. Hierbij moesten ouders aankruisen welke woorden op de lijst het kind al zei in het Nederlands. De score werd

berekend door het aantal aangekruiste woorden bij elkaar op te tellen en dit gaf het niveau van de productieve woordenschat van het Nederlands aan. De scorering was hierbij 0-112. De betrouwbaarheid is zeer hoog ($\alpha > ,97$) en ook de validiteit is duidelijk bewezen (Zink & Lejaegere, 2003).

Etniciteit. Etniciteit werd aan ouders gevraagd en dit was een categorische variabele. Deze werd daarom omgezet in twee dummy variabelen voor Arabisch en Berbers. Turks was hierbij de referentiegroep en werd daarom niet omgezet in een dummy variabele.

SES. SES werd gemeten door middel van opleidingsniveau en plaats van de huidige baan binnen de Nederlandse maatschappij. Dit werd tijdens het interview aan ouders gevraagd. De variabele ‘opleidingsniveau’ werd uiteengezet op een zeven puntschaal van basisonderwijs naar wetenschappelijk onderwijs. De variabele ‘plaats huidige baan in de Nederlandse maatschappij’ werd op een vijf puntschaal uiteengezet van elementaire beroepen naar wetenschappelijke beroepen (CBS, 2010). De scores op de twee variabelen werden voor beide ouders omgezet in z-scores en SES werd berekend door middel van het gemiddelde van deze vier z-scores.

Taalaanbod. Taalaanbod werd gemeten via het interview met ouders. Hier werd gevraagd naar de mate waarin werd gesproken met het kind door de opvoeders in de moedertaal. Er werd aan ouders gevraagd hoe lang er gemiddeld met het kind gesprekken werden gevoerd, woordspellen gespeeld, verhalen verteld en werd voorgelezen. De antwoordcategorieën waren: minder dan ½ uur per week, ½-1 uur per week, 1-1½ uur per week, kwartier-uur per dag, 1-2 uur per dag, 2-4 uur per dag en meer dan 4 uur per dag. Daarnaast werd per soort aanbod gevraagd in welke taal ouders dit met het kind deden. De antwoordcategorieën waren: meestal moedertaal, meestal Nederlands, moedertaal en Nederlands ongeveer gelijk, meestal moedertaal soms Nederlands en meestal Nederlands soms moedertaal. De scores op de soorten aanbod werden gewogen voor de mate waarin taalaanbod werd gegeven in de moedertaal. Hierbij werd de score vermenigvuldigd met 0% wanneer aanbod meestal in het Nederlands werd gegeven, met 25% wanneer het meestal in het Nederlands en soms in de moedertaal werd gegeven, met 50% wanneer beide talen ongeveer gelijk werden aangeboden, met 75% wanneer het meestal in de moedertaal en soms in het Nederlands werd gegeven en 100% wanneer het meestal in de moedertaal werd gegeven. Wanneer het aanbod in een andere taal dan de moedertaal of het Nederlands werd gegeven werd de score ook met 0% vermenigvuldigd. De variabele ‘taalaanbod’ werd berekend aan de hand van het gemiddelde van de vier soorten aanbod.

Data Analyse

Alle verkregen scores werden omgezet naar z-scores. Voor de beantwoording van de onderzoeksvragen werd eerst een regressie analyse uitgevoerd om het hoofdeffect van moedertaalniveau (continue onafhankelijke variabele) op niveau van Nederlands (continue afhankelijke variabele) te testen. Hierna werd het moderatie-effect van etniciteit, SES en taalaanbod berekend op het verband tussen het moedertaalniveau en niveau van de tweede taal. Er werd gekeken of gecontroleerd moest worden voor leeftijd bij de analyse, omdat de standaardscores niet werden gebruikt en er sprake was van een range in leeftijd. Om de power te vergroten binnen de kleine steekproef werd een significantie van ,10 als kritieke waarde genomen. Ook ging het om deze reden om een beschrijvende analyse en werden de resultaten voorzichtig geïnterpreteerd.

Resultaten

Beschrijvende Statistieken

In tabel 1 staan de beschrijvende statistieken voor alle variabelen in de analyses en in tabel 2 staan hiervan de correlaties.

Tabel 1

Beschrijvende statistieken (ruwe scores)

Variabele	M (SD)	Range
Moedertaalniveau ^a	,00 (0,97)	-1,15-2,10
Niveau Nederlands	61,11 (30,89)	13-112
Niveau Turks	99,29 (52,21)	48-209
Niveau Arabisch	35,73 (40,07)	0-110
Niveau Berbers	50,64 (43,99)	0-126
Opleidingsniveau eerste opvoeder	4,57 (1,75)	0-6
Opleidingsniveau tweede opvoeder	4,00 (2,10)	0-6
Positie beroep eerste opvoeder	2,94 (1,11)	0-5
Positie beroep tweede opvoeder	2,43 (1,20)	0-5
SES ^a	-,06 (0,75)	-1,73-1,70
Taalaanbod	1,41 (1,25)	0-4,75

Note. ^aVariabele bestaat uit z-scores.

De lage gemiddelde score van taalaanbod in tabel 1 kan worden verklaard doordat er een weging is toegepast voor de mate waarin het taalaanbod in de moedertaal wordt aangeboden. Hierbij is geen sprake van een bodem effect.

Tabel 2
Correlaties (ruwe scores)

	Leeftijd	Moedertaal	Nederlands	SES	Taalaanbod
Leeftijd	-	-	-	-	-
Moedertaalniveau	-,05	-	-	-	-
Niveau Nederlands	,09	-,21	-	-	-
SES	-,02	-,02	-,11	-	-
Taalaanbod	-,18	,56**	-,50**	-,07	-

Note. * $p < ,10$. ** $p < ,05$.

Uit tabel 2 blijkt dat leeftijd niet significant correleert met andere variabelen, waardoor hier in de analyses niet voor wordt gecontroleerd. In tabel 3 staat de ANOVA die kijkt naar het verschil tussen de verschillende etniciteiten in hun niveau van Nederlands.

Tabel 3

ANOVA etniciteit en niveau Nederlands

Etniciteit		MD (SE)	95% BI ^a
Turks	Arabisch	-1,11 (.42)**	[-2,19, -,04]
	Berbers	-1,14 (.42)**	[-2,20, -,08]
Arabisch	Turks	1,11 (.42)**	[,04, 2,19]
	Berbers	-,03 (.34)	[-,89, ,83]
Berbers	Turks	1,14 (.42)**	[,08, 2,20]
	Arabisch	,03 (.34)	[-,83,

Note. ^aBI = betrouwbaarheidsinterval; * $p < ,10$. ** $p < ,05$.

Uit de analyse blijkt dat niveau van Nederlands bij kinderen met etniciteit Turks significant verschilt van de kinderen met etniciteit Arabisch ($p=,04$) of Berbers ($p=,03$). Voor beide is sprake van een groot effect (Arabisch $d=-1,23$; Berbers $d=-1,45$). Ook blijkt dat niveau van Nederlands bij kinderen met etniciteit Arabisch of Berbers niet van elkaar verschilt ($p=1,00$). Dit betekent dat Turkse kinderen een minder goede productieve woordenschat hebben in het Nederlands in vergelijking met Arabische of Berberse kinderen. In tabel 4 staat de ANOVA die kijkt naar het verschil tussen de verschillende etniciteiten in hun mate van taalaanbod.

Tabel 4

Variantieanalyse etniciteit en taalaanbod

Etniciteit		MD (SE)	95% BI ^a
Turks	Arabisch	1,44 (.40)**	[,42, 2,46]
	Berbers	,77 (.40)	[-,23, 1,78]
Arabisch	Turks	-1,44 (.40)**	[-2,46, -,42]
	Berbers	-,67 (.32)	[-1,48, ,15]
Berbers	Turks	-,77 (.40)	[-1,78, ,23]
	Arabisch	,67 (.32)	[-,15, 1,48]

Note. ^aBI = betrouwbaarheidsinterval; * $p < ,10$. ** $p < ,05$.

Uit de analyse blijkt dat hoeveelheid taalaanbod bij etniciteit Turks significant verschilt van Arabisch ($p=,003$), waarbij sprake is van een groot effect ($d=1,93$). Ook blijkt dat hoeveelheid taalaanbod niet verschilt tussen etniciteit Turks en Berbers ($p=,18$). Het verschil tussen etniciteit Berbers en Arabisch is marginaal significant ($p=,14$), met een middelgroot tot groot effect ($d=0,78$). Dit betekent dat Turkse en in kleine mate Berberse kinderen meer taalaanbod ontvangen dan Arabische.

Verband Moedertaalniveau en Niveau Nederlands

In tabel 5 staan de uitkomsten van de regressie analyse voor het hoofdeffect van de vraag: ‘Is bij tweetalige kinderen moedertaalniveau een voorspeller voor niveau van het Nederlands op tweejarige leeftijd?’.

Tabel 5

Hoofdeffect moedertaalniveau en niveau Nederlands

Model	B (SE)	β	95% BI ^a
1 (Constant)	< ,001 (.17)		[-,34, ,34]
Moedertaalniveau	-,22 (.17)	-,21	[-,57, ,13]

Note. ^aBI = betrouwbaarheidsinterval voor B ; * $p < ,10$. ** $p < ,05$.

Uit de analyse blijkt dat het hoofdeffect van moedertaalniveau en Nederlands niet significant is ($p=,23$). Dit betekent dat moedertaalniveau geen voorspeller is voor het Nederlands op tweejarige leeftijd.

Etniciteit als Moderator

Een moderatie analyse is uitgevoerd voor de vraag: ‘Modereert etniciteit het verband tussen moedertaalniveau en Nederlands?’. In tabel 6 staan de uitkomsten. Hierbij is etniciteit omgezet in twee dummy variabelen (Arabisch en Berbers) en is Turks de referentiegroep.

Tabel 6

Moderatie analyse etniciteit

Model	<i>B</i> (SE)	β	95% BI ^a
1 (Constant)	-,91 (.35)		[-1,63, -,19]
Moedertaalniveau	-,28 (.38)	-,27	[-1,06, ,50]
Arabisch	1,09 (.43)	,54**	[,21, 1,98]
Berbers	1,16 (.43)	,58**	[,29, 2,04]
Etniciteit*Moedertaalniveau_Arabisch	,05 (.47)	,03	[-,91, 1,01]
Etniciteit*Moedertaalniveau_Berbers	,08 (.45)	,05	[-,84, 1,00]

Note. ^aBI = betrouwbaarheidsinterval voor *B*; * $p < ,10$. ** $p < ,05$.

Uit de analyse blijkt dat het moderatie-effect tussen etniciteit en moedertaalniveau niet significant is ($p=,92$ en $p=,86$). Dit betekent dat het verband tussen moedertaalniveau en Nederlands op tweejarige leeftijd niet anders is bij kinderen van verschillende etniciteit. Uit de analyse blijkt wel dat kinderen met moedertaal Arabisch ($p=,02$) of Berbers ($p=,01$) een betere score behalen op de productieve woordenschat van het Nederlands dan Turkse kinderen (referentiegroep). Hierbij is sprake van een middelgroot tot groot effect ($R^2=,25$).

SES als Moderator

In tabel 7 staan de uitkomsten van de moderatie analyse voor de vraag: ‘Modereert SES het verband tussen moedertaalniveau en Nederlands?’.

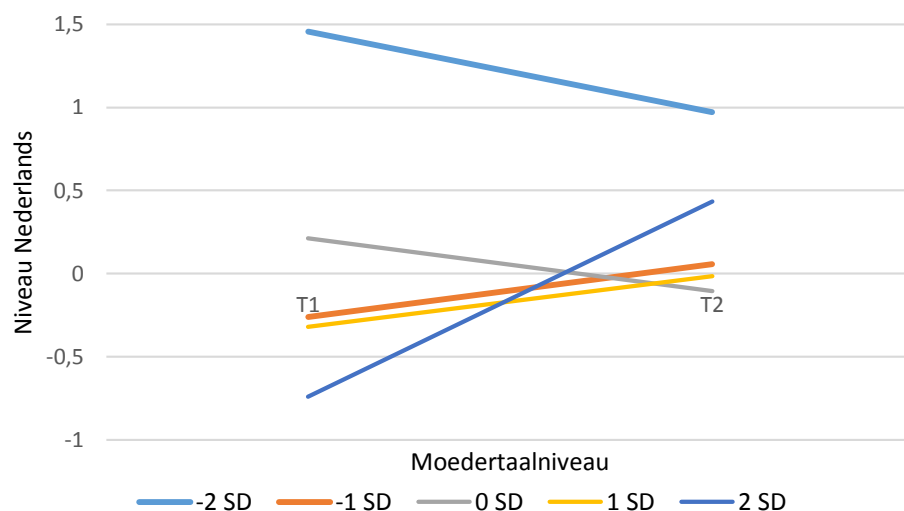
Tabel 7

Moderatie analyse SES

Model	<i>B</i> (SE)	β	95% BI ^a
1 (Constant)	-,02 (.16)		[-,34, ,31]
Moedertaalniveau	-,29 (.17)	-,28**	[-,63, ,05]
SES	-,18 (.21)	-,14	[-,62, ,25]
SES*Moedertaalniveau	-,43 (.21)	-,34**	[-,86, -,01]

Note. ^aBI = betrouwbaarheidsinterval voor *B*; * $p < ,10$. ** $p < ,05$.

Uit de analyse blijkt dat het moderatie-effect tussen SES en moedertaalniveau significant is ($p=,05$). Dit betekent dat het verband tussen moedertaalniveau en Nederlands op tweejarige leeftijd verschilt voor SES, waarbij het zorgt voor een negatief verband tussen moedertaalniveau en niveau van Nederlands. Hierbij is sprake van een middelgroot effect ($R^2=,17$). In figuur 1 is het moderatie-effect geplott.

Note. Continu variabel SES is voor deze plot in 5 groepen verdeeld op basis van de afstand van het gemiddelde in termen van standaard deviaties.

Figuur 1. Moderatie-effect SES.

Uit figuur 1 blijkt dat het moderatie-effect van SES op moedertaalniveau wordt beïnvloed door een extreem lage (SES -2, $N=1$) en extreem hoge score (SES 2, $N=1$). Het moderatie-effect lijkt te komen door één of twee kinderen en hierdoor kunnen geen eenduidige conclusies worden getrokken over de moderatie van SES.

Taalaanbod als Moderator

Tot slot staan in tabel 8 de uitkomsten van de moderatie analyse voor de vraag: ‘Modereert taalaanbod het verband tussen moedertaalniveau en Nederlands?’.

Tabel 8

Moderatie analyse taalaanbod

Model	B (SE)	β	95% BI ^a
1 (Constant)	-,08 (.17)		[-,43, ,26]
Moedertaalniveau	,08 (.19)	,08	[-,30, ,46]
Taalaanbod	-,63 (.19)	-,63**	[-1,03, -,24]
Taalaanbod*Moedertaalniveau	,16 (.15)	,18	[-,15, ,47]

Note. ^aBI = betrouwbaarheidsinterval voor B ; * $p < ,10$. ** $p < ,05$.

Uit de analyse blijkt dat het moderatie-effect tussen taalaanbod en moedertaalniveau niet significant is ($p=,30$). Dit betekent dat het verband tussen moedertaalniveau en Nederlands op tweejarige leeftijd niet anders is bij kinderen die in verschillende mate taalaanbod ontvangen. Uit de analyse blijkt wel dat kinderen die meer taalaanbod ontvangen

een lagere score behalen op de productieve woordenschat van het Nederlands ($p=,003$), waarbij sprake is van een groot effect ($R^2=,29$).

Discussie en Conclusie

Er bestaat nog veel onduidelijkheid over wat maakt dat het ene meertalige kind een taalachterstand ontwikkeld en de ander niet. Het doel van dit onderzoek is meer duidelijkheid verschaffen over mogelijke factoren die een rol spelen bij taaloverdracht. Uit het huidige onderzoek blijkt dat moedertaalniveau geen voorspeller is voor niveau van Nederlands op tweejarige leeftijd. Dit resultaat is tegenstrijdig met de in de literatuur veronderstelde verwachting dat de eerste taalontwikkeling een positieve voorspeller is voor de tweede (Appel & Vermeer, 2000; Cummins, 1991; Bialystok, 2001; Gass & Selinker, 1992; Verhoeven, 2007). Echter bestaat in de literatuur onenigheid over de manier van taaloverdracht, waarbij ook wordt verondersteld dat tweede taalontwikkeling geen verband houdt met de eerste (Appel & Vermeer, 2000; Bialystok, 2001; Gass & Selinker, 1992). Het gevonden resultaat in het huidige onderzoek kan een indicatie zijn voor de laatstgenoemde opvatting.

Ook is gekeken naar de invloed van drie moderatoren op het verband tussen moedertaalniveau en Nederlands op tweejarige leeftijd. Hieruit blijkt dat het genoemde verband niet anders is bij kinderen van verschillende etniciteit. Tegen de verwachtingen in zorgt Turks niet voor een sterker positief verband en Arabisch of Berbers niet voor een zwakker positief verband (Appel & Vermeer, 2000; Scheele, 2010; Scheele, 2010a). Wel blijkt dat het Nederlands van Turkse kinderen minder goed is dan van Arabische of Berberse kinderen. Er is geen verschil in niveau van Nederlands tussen Arabische en Berberse kinderen. Een verklaring voor het minder goede Nederlands van Turkse kinderen is dat zij meer in contact komen met hun moedertaal (Backus, 2005; Gijsberts & Dagevos, 2009), maar hierdoor waarschijnlijk op jonge leeftijd nog weinig in contact zijn geweest met het Nederlands. Bij Marokkaanse kinderen (Arabisch en Berbers) zijn minder middelen beschikbaar voor behoud van de moedertaal, waardoor waarschijnlijk meer aanbod in het Nederlands wordt gegeven en hierdoor het Nederlands van deze kinderen op jonge leeftijd beter is dan van Turkse kinderen (Crul & Doornik, 2003; Scheele, 2010b).

Het verband tussen moedertaalniveau en Nederlands lijkt te verschillen voor de verschillende niveaus van SES. De resultaten zijn in overeenstemming met de verwachting dat hoge SES zorgt voor een positief verband tussen moedertaalniveau en niveau van de tweede taal (Hoff, 2006; Scheele et al., 2010b) en dat lage SES niet zorgt voor het genoemde

verband. Er kan echter geen eenduidige conclusie worden getrokken over het moderatie-effect van SES, omdat dit lijkt te worden beïnvloedt door enkele extreme waardes. Stel dat er wel sprake is van een moderatie, dan zou dit betekenen dat lage SES zorgt voor een negatief verband tussen moedertaalniveau en niveau van de tweede taal. Dit is in overeenstemming met de verwachting dat bij hoge SES er een positief verband is tussen moedertaalniveau en niveau van de tweede taal (Hoff, 2006; Scheele et al., 2010b) en dat bij lage SES er sprake is van een zwakker positief verband of geen verband. Het verband lijkt negatief, maar dit is misschien niet significant (extreme waardes). Voor de gemiddelde niveaus (1, 0, -1) lijkt er geen verband te zijn. Echter als er geen sprake is van een moderatie, betekent dit dat lage SES geen invloed uitoefent op het verband tussen moedertaalniveau en niveau van de tweede taal.

Tot slot blijkt het verband tussen moedertaalniveau en Nederlands niet anders te zijn voor een verschillende mate van taalaanbod. Wel blijkt in kleine mate dat kinderen die meer taalaanbod ontvangen een lager niveau van Nederlands hebben. Deze resultaten zijn niet in overeenstemming met de verwachting dat hoog taalaanbod zorgt voor een sterker verband tussen moedertaalniveau en niveau van Nederlands (De Houwer, 2007; Hart & Risley, 1995; Hoff & Naigles, 2002; Huttenlocher, Vasilyeva, Cymerman, & Levine, 2001; Scheele et al., 2010b). Ook is te zien dat Turkse en in kleine mate Berberse kinderen meer taalaanbod ontvangen dan Arabische kinderen. Voor Turkse kinderen kan dit betekenen dat zij waarschijnlijk weinig aanbod in het Nederlands ontvangen, waardoor zoals eerder genoemd hun Nederlands minder goed is dan dat van Arabische en Berberse kinderen. Het Nederlands van Berberse kinderen is daarentegen even goed als dat van Arabische, ook al ontvangen zij iets meer taalaanbod. Een verklaring hiervoor kan zijn dat Berberse opvoeders onbewust meer aanbod in het Nederlands geven dan zij beseffen. Gezien het feit dat Berbers een niet-schriftelijke taal is (Rosenhouse & Goral, 2005), kan worden verwacht dat veel aanbod in het Nederlands wordt gegeven, bijvoorbeeld woordspellen en voorlezen. Daarbij kan het zijn dat Arabische opvoeders taalaanbod bewuster scheiden voor dat wat zij in de moedertaal en Nederlands aanbieden. Het lijkt alsof Berberse opvoeders meer moedertaal aanbieden dan Arabische opvoeders, maar waarschijnlijk zal in de praktijk weinig verschil zijn in de mate van taalaanbod.

Er lijkt op tweejarige leeftijd een lichte negatieve trend te zijn van het moedertaalniveau op niveau van Nederlands, door veel taalaanbod en weinig blootstelling aan het Nederlands. Echter de kinderen in het huidige onderzoek zijn erg jong en het kan zijn

dat het verwachte verband pas op latere leeftijd te zien is, wanneer de kinderen meer in contact zijn geweest met het Nederlands.

Kritische Kanttekeningen en Aanbevelingen Vervolgonderzoek

Een sterke kant van het huidige onderzoek is dat gekeken is naar factoren die van invloed kunnen zijn op het verband tussen moedertaalniveau en niveau Nederlands. Daarbij gaat het om een actueel onderwerp waar veel onduidelijkheid over bestaat en waarvoor meer onderzoek in het belang is van (schoolse) ontwikkeling van tweetalige kinderen. Echter zijn er ook kanttekeningen te plaatsen bij het huidige onderzoek. Zo is de steekproef erg klein en dit beïnvloedt de power van de onderzoeksresultaten. Voor vervolgonderzoek is het van belang een grotere steekproef te trekken, waardoor de power wordt vergroot. Ten tweede is alleen productief taalniveau meegenomen, maar het is ook belangrijk receptief niveau te meten. Dit is echter lastig meten bij tweejarigen en daarom wordt aanbevolen het vervolgonderzoek uit te voeren bij vierjarigen. Naar verwachting is op deze leeftijd meer te zeggen over invloed van etniciteit, SES en taalaanbod op moedertaalniveau. Kinderen zijn dan waarschijnlijk meer in contact geweest met het Nederlands, waardoor de taal verder is ontwikkeld en zoals eerder genoemd het verwachte verband tussen moedertaalniveau en niveau van Nederlands misschien wel te zien is. Hierbij is het ook van belang te kijken naar eventuele verschillen tussen successieve en simultane meertaligheid, omdat het kan zijn dat het verwachte verband wel geldt voor successieve en niet voor simultane meertaligheid, of andersom. Ten derde is de invloed van broertjes en zusjes (brusjes) op het taalaanbod in de moedertaal niet meegenomen in het huidige onderzoek, maar kan echter wel van belang zijn. literatuur blijkt dat brusjes (ouder dan zeven jaar) een belangrijke rol kunnen spelen als gesprekspartner in de taalontwikkeling van hun jongere brusje (Bridges & Hoff, 2014; Hoff & Krueger, 1991). Ten vierde is al het taalaanbod samengenomen, maar het kan interessant zijn om uitgebreidere analyse naar soort taalaanbod te doen (bijvoorbeeld gesprekken voeren, taalactiviteiten zoals woordspellen, voorlezen of verhalen vertellen). Hierdoor kan worden gekeken naar het effect van één soort aanbod op het moedertaalniveau. Tot slot is het van belang aandacht te besteden aan het feit dat de moderatoren uit het huidige onderzoek moeilijk van elkaar te scheiden zijn. In de literatuur is bijvoorbeeld naar voren gekomen dat etnische afkomst een mogelijke rol speelt bij SES (Crul & Doornik, 2003; Scheele et al., 2010b), waardoor de moderatoren elkaar ook onderling kunnen beïnvloeden.

Conclusie

Ondanks het beschrijvende karakter van het huidige onderzoek kunnen trends worden beschreven en kan het implicaties hebben voor de kennis over taaloverdracht en welke factoren hierbij een rol kunnen spelen. Ter beantwoording van de onderzoeksvraag of bij tweetalige kinderen het moedertaalniveau een voorspeller is voor het niveau van de tweede taal op tweejarige leeftijd, kan voorzichtig worden gesteld dat bij tweetalige kinderen het moedertaalniveau geen voorspeller is voor niveau van Nederlands op tweejarige leeftijd. Er lijkt echter wel een lichte negatieve trend te zijn van moedertaalniveau op Nederlands. Meer taalaanbod lijkt te zorgen voor een minder goed niveau van Nederlands. Turkse kinderen ontvangen meer taalaanbod dan Arabische kinderen, en Berberse kinderen iets meer dan Arabische kinderen. Daarbij is te zien dat het Nederlands van Arabische en Berberse kinderen beter is dan van Turkse kinderen. Ter beantwoording van de vraag of etniciteit, SES en taalaanbod het verband modereren tussen het niveau van de eerste en tweede taal, kan voorzichtig worden gesteld dat op tweejarige leeftijd etniciteit en taalaanbod het verband tussen moedertaalniveau en Nederlands niet modereren. Er kan echter geen eenduidige conclusie worden gegeven over de vraag of SES het verband op tweejarige leeftijd modereert.

Referenties

- Appel, R. & Vermeer, A. (2000). Tweede-taalverwerving en simultane taalverwerving. In S. Gillis, & A. Schaerlaekens (Eds), *Kindertaalverwerving: Een handboek voor het Nederlands* (pp. 347-393). Groningen: Martinus Nijhoff.
- Backus, A. (2005). Turkish as an immigrant language in Europe. In J. F. Kroll & A. M. B. De Groot (Eds.), *Handbook of bilingualism: Psycholinguistic approaches* (pp. 689-723). Oxford: Oxford University Press.
- Bialystok, E. (2001). Starting with one language. In E. Bialystok (Ed), *Bilingualism in development: Language, literacy & cognition* (pp. 21-55). New York: Cambridge University Press.
- Bridges, K., & Hoff, E. (2014). Older siblings influences on the language environment and language development of toddlers in bilingual homes. *Applied Psycholinguistics*, 35, 225-241. doi:10.1017/S0142716412000379
- Crul, M., & Doomerik, J. (2003). The Turkish and Moroccan second generation in the Netherlands: Divergent trends between and polarization within the two groups. *International Migration Review*, 37, 1039-1064. doi:10.1111/j.1747-7379.2003.tb00169.x
- CBS (2010). *Standaard beroepenclassificatie 2010*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (2014). *Bevolking; generatie, geslacht, leeftijd en herkomstgroepering, 1 januari*. Retrieved from: <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/>
- Cummins, J. (1991). Interdependence of first- and second-language proficiency in bilingual children. In E. Bialystok (Ed.), *Language processing in bilingual children* (pp.70-89). Cambridge: Cambridge University Press.
- Deckner, D. F., Adamson, L. B., & Bakeman, R. (2006). Child and maternal contributions to shared reading: Effects on language and literacy development. *Applied Developmental Psychology*, 27, 31-41. doi:10.1016/j.appdev.2005.12.001
- De Houwer, A. (2007). Parental language input patterns and children's bilingual use. *Applied Psycholinguistics*, 28, 411-424. doi:10.1017.S0142716407070221
- Gass, S. M., & Selinker, L. (1992). *Language transfer in language learning*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Gijsberts, M., & Dagevos, J. (2009). *Jaarrapport integratie 2009*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

- Gijsberts, M., & Hartgers, M. (2005). Minderheden in het onderwijs. In P. Schnabel, F. Leeuw, & G. Van Der Veen (Eds.), *Jaarrapport integratie 2005* (pp. 57-80). Antwerpen: Maklu-Distributie.
- Hart, B., & Risley, T. R. (1995). *Meaningful differences in the everyday experience of young American children*. Baltimore MD: Paul H Brookes Publishing.
- Hoff, E. (2006). How social contexts support and shape language development. *Developmental Review, 26*, 55-88. doi:10.1016/j.dr.2005.11.002
- Hoff, E., & Krueger, W. M. (1991). Older siblings as conversational partners. *Merill-Palmer Quaterly, 37*, 465-482.
- Hoff, E., & Naigles, L. (2002). How children use input to acquire a lexicon. *Child Development, 73*, 418-433. doi:10.1111/1467-8624.00415
- Huttenlocher, J., Vasilyeva, M., Cymerman, E., & Levine, S. (2001). Language input and child syntax. *Cognitive Psychology, 45*, 337-374. doi:10.1016/S0010-0285(02)00500-5
- Meisel, J. M. (2008). Child second language acquisition or successive first language acquisition? In B. Haznedar & E. Gavrusseva (Eds.), *Current trends in child second language acquisition: A generative perspective* (pp. 55-82). Amsterdam: John Benjamins B.V.
- Rosenhouse, J., & Goral, M. (2005). Bilingualism in the middle east and North Africa: A focus on the Arabic-speaking world. In J. F. Kroll & A. M. B. De Groot (Eds.), *Handbook of bilingualism: Psycholinguistic approaches* (pp. 835-859). Oxford: Oxford University Press.
- Schachter, J. (1992). A new account of language transfer. In S. M. Gass & L. Selinker (Eds.), *Language transfer in language learning* (pp. 47-70). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Scheele, A. F. (2010). *Home language and mono- and bilingual children's emergent academic language: A longitudinal study of Dutch, Moroccan-Dutch and Turkish-Dutch 3- to 6-year-olds*. Enschede: Ipskamp Drukkers.
- Scheele, A. F., Leseman, P. P. M., & Mayo, A. Y. (2010a). The home language environment of mono- and bilingual children and their language proficiency. In A. F. Scheele (Ed.), *Home language and mono- and bilingual children's emergent academic language: A longitudinal study of Dutch, Moroccan-Dutch and Turkish-Dutch 3- to 6-year-olds* (pp. 15-42). Enschede: Ipskamp Drukkers.

- Scheele, A. F., Leseman, P. P. M., Mayo, A. Y., Elbers, E., & Messer, M. (2010b). Mono- and bilingual development and language input: A growth modeling approach. In A. F. Scheele (Ed.), *Home language and mono- and bilingual children's emergent academic language: A longitudinal study of Dutch, Moroccan-Dutch and Turkish-Dutch 3- to 6-year-olds* (pp. 69-92). Enschede: Ipskamp Drukkers.
- Schlichting, J. E. P. T., & Lutje Spelberg, H. C. (2006). *Tweetalige Lexiconlijsten: Marokkaans-Arabisch-Nederlands, Tarifit-Berbers-Nederlands en Turks-Nederlands*. Amsterdam: JIP-Uitgeverij.
- Schlichting, J. E. P. T., & Lutje Spelberg, H. C. (2009). Lexilijsten en lexiconlijsten, oudervragenlijsten voor de taalontwikkeling. *Logopedie en Foniatrie*, 6, 190-195.
- Sénéchal, M., & LeFevre, J.-A. (2002). Parental involvement in the development of children's reading skill: A five-year longitudinal study. *Developmental Psychology*, 73, 445-460. doi:10.1111/1467-8624.00417
- Van Gelder, F., & Visser, S. (2005). *Van misverstand tot meertaligheid: Een onderzoek in het kleuteronderwijs in de stad Groningen*. Groningen: s.n.
- Verhoeven, L. (2007). Early bilingualism, language transfer, and phonological awareness. *Applied Psycholinguistics*, 28, 425-439. doi:10.1017.S0142716407070233
- Zink, I., & Lejaegere, M. (2003). *N-CDI's lijsten voor communicatieve ontwikkeling korte vormen: Aanpassing en hernomerings van de MacArthur Short Form Vocabulary Checklists van Fenson et al.* Leuven: Acco.